

lehdistöme taannoin maan korkeimman valtiollisen instituution, tasavallan presidentin, toimien ja terveydentilan seurannassa. Ja oliko tästä "epäonnistumisesta" kansanvaltamme kannalta kielteisiä seurauksia. Siihen saataneen vastaus vasta tuonnempaan. Erno Paasilinna on enteellisesti jokin aika sitten todennut, että Suomessa on siirrytty kasinojournalismin aikaan. Lehtimiehet ovat osa yhteiskunnallista eliittiä, eivät yhteiskunnallisesti vastuullisia journalisteja.

Oli miten oli. Martin Linskyn mukaan journalistit ovat nykyisin poliittisia(kin) toimijoita: suhde päätöksentekijöiden ja toimittajien välillä on institutionalisoitunut. Eräässä Harvardin yliopistossa taannoin julkaistussa laajassa tutkimuksessa todettiin, että lehdistö ja poliitikot kamppailevat herkeämättä siitä kenen "totuuskuva" välitetään Amerikan kansalle. Tutkimuksessa epäiltiin, että media on tässä kädenväänössä vahvempi. Iranin panttivankikriisin aikana 1979-80 Valkoisessa talossa katsottiin televisiosta, mitä kriisissä kulloinkin tapahtui. Joskus media yksinkertaisesti on vahvempi. Mutta Harvardin tutkimuksessa huolta kannettiin ongelmasta hieman laajemmassa mielessä.

Linsky katsoo, että demokratiassa uusien vallankäyttäjien - siis lehdistön ja median kokonaisuudessaan - olisi kannettava myös uudella tavalla vastuuta. Journalistien on avoimesti tunnustettava, että he eivät enää ole ulkopuolisia, vaan pelureita siinä missä esimerkiksi poliittisen julkisuuden muutkin pääosan esittäjät. Linsky epäilee, että kestää aikansa ennenkuin journalistit tekevät tarpeellisia päätelmiä.

Vuonna 1956 Theodore Peterson julkaisi klassikoksi muodostuneen teoksensa *Four Theories of the Press*. Siinä luonnosteltiin erityinen lehdistön sosiaalisen vastuun teoria. Yhtä mieltä ollaan nyt, että sosiaalisen vastuun käsite on keskeinen, muttei ainoa teoreettinen punos, mistä jatkossa tulisi pyrkiä kehittämään journalismia identifioiva ja sen arvovaltaa kohottava eettinen systeemi.

Alpo Rusi

Avoimen yhteiskunnan viimeinen tabu

DIE MEDIEN - das letzte Tabu der offenen Gesellschaft. Die Wirkung der Medien auf Politik und Kultur. Eugen Biser, Lothar Bossle, Hans Filbinger, Heinz Kiefer, Renate Köcher, Enno von Loewenstern, Christa Mewes, Elisabeth Noelle-Neumann, Heinrich Oberreuter, Neil Postman, Karl Steinbuch, Hans-Otto Wölber. Hase & Koehler. Mainz 1986, 220 s.

Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus synnytti lähes välittömästi keskustelua joukkotiedotuksesta tiedottajien, toimittajien ja toimitustyöstä vastaavien keskuudessa ilmeisesti etenkin niissä Länsi-Euroopan maissa, joissa tuotetaan ydinenergiaa. Keskustelua käytiin alan lehdisissä, Tshernobyl-tiedottamista koskeissa tutkimuksissa sekä erilaisissa seminaareissa, kongresseissa sekä näiden pohjalta laadituissa julkaisuissa. (Ks. esim. Joutsenniemi 1987, Timonen, Törmä & Mörä 1987 ja Tshernobyl ... 1987)

Die Medien - das letzte Tabu der offenen Gesellschaft -kirjassa ei päällimmäisenä teemana ole Tshernobyl-tiedottaminen. Kuitenkin sen pohjana olevan seminaarin ajankohta sopisi tähän hyvin. Lisäksi niin Baselin kuin Tshernobylin onnettomuuteen viitataan käytetyissä puheenvuoroissa useaan ootteeseen suoraan ja epäsuorasti.¹

Kansainvälisen atomienergiakomission, IAEA:n, puheenjohtajan mukaan Tshernobylin turman pahin seuraus kohdistui sosiaaliseen ympäristöön, ei fyysiseen. Säteilyannokset olivat lopulta suhteellisen siedettäviä. Turman sosiaaliset vaikutukset sen sijaan muodostavat vakavan ongelman "järkeväälle" energiapolitiikalle.

Neljännän valtiomahdin yllättävästä heikkoudesta tosi tilanteessa on toki näyttöä jo ajalta ennen Tshernobyliä. Toisin kuin Sveitsissä, ydinvoimaa koskeva kansanäänestys osoittautui Itävallassa "tappavaksi lääkkeeksi" (Pellaud 1979); sen sijaan että joukkotiedotus olisi hei-

lauttanut yleistä mielipidettä, se heilutti hallitusta niin että Zwentendorfin voimalla jäi "epäonnistuneen" kansanäänestyksen takia kylmilleen. (Pohoryles 1987)

Die Medien - das letzte Tabu der offenen Gesellschaft on samannimisen kesäkongressin esitelmistä ja puheenvuoroista koottu dokumentti. Kongressi järjestettiin Weikersheimin opintokeskuksessa 7.-8. kesäkuuta 1986. Teemana oli voiko kansalainen vielä vaikuttaa TV:n ja radion virallistamaan mielipiteeseen vai onko hän jo joutunut niiden ylivoimalla saaliiksi, onko joukkotiedotusvälineitten vaikutus kulttuuriin, politiikkaan ja moraalimme kritisoitavissa vai onko vastassa avoimen yhteiskunnan viimeinen tabu!

Pragmatismi ja idealismi kohtaavat

Ovatko tiedotusvälineet kulttuurituhon vai uuden kulttuurin rakentamisen elementtejä, kysyy Hans D. Filbinger.² Välineet kun eivät tunnetusti tyydy vain tuomaan hyvää vaan lisäksi ne yleensä mahdollistavat yhtä sun toista pahaakin.

Täytyykö TV:n jatkaa kuten tähän asti vain siksi että sensaatio myy paremmin kuin normaalisuus? Varoittihan jo Huxleykin, että joukkotiedotusvälineiden esittämä korvike todellisuudelle voi tehdä ihmisistä tahdottomia työkaluja "manipulaattoreiden kastin" käsiin. Tästä emme ole levottomia vain Saksan liittotasavallassa, vaan kaikissa TV-maissa, toteaa Filbinger kongressin avaussanoiksi.

Vastauksena TV:n tuottamaa uhkaa kohtaan Filbinger esittää TV:n tabun särkemistä. Tätä tabua ylläpitää "liikkumaton blokki", joka ei suostu soveltamaan itseensä kirkolle ja valtiolle esittämäänsä vaatimusta avoimuudesta, joustavuudesta ja valmiudesta muutokseen. Liikkumattomuuden sijaan olisi päästävä pois politisoinnista kohti suurempaa moniarvoisuutta, lähteiden käytön monipuolisuutta ja rakenteiden joustavuutta.

TV on osa kansan kulttuuria. Sen uudistamisen on näin ollen perustuttava kansan itsensä impulsseihin. Henkisesti elinvoimainen kansa vaikuttaa joukkotiedotusvälineisiin, arvelee Filbinger ja toivoo, että kongressi voisi ikäänkuin

esimerkinomaisesti tuottaa impulsseja jotka sitten viedään suurelle yleisölle. Uusista oman aikamme henkisistä aluista Filbinger mainitsee Puolan kansan, jossa kourallinen ihmisiä kykenee luomaan liikkeen joka sinnikkäästi vastustaa paitsi maan hallitusta myös supervalta Neuvostoliittoa. Tätä se ei tosin voinut tehdä ilman kansakunnan ja uskonnon yhdistämistä.

Ideologiat ne tulevat ja menevät. Häipyneet ovat niin uusmarxismi kuin kriittinen teoriakin, arvelee Filbinger. Sen sijaan kristinoppi ei lähde minnekään, vaan pätee myös meidän aikanamme. Vapaan valtiomuotomme pysyvyys riippuu tästä kristillis-humanitaarisesta perinnöstä, julistaa Filbinger.

Kongressin tavoitteena ei ole valitusvirren esittäminen tiedotusvälineistä, vaan sen pohtiminen miten joukkotiedotusvälineet vaikuttavat meihin ja mitkä ovat vaikutuksen seuraukset elämäämme yksilöinä ja yhteisinä, määrittelee Filbinger.

Joukkotiedotusvälineiden välittämä informaatio ohjaa poliittista tietoisuuttamme. Yleisellä mielipiteellä ei milloinkaan ennen ole ollut sellaista valtaa kuin nyt. Yleinen mielipide liikuttaa ihmisiä, instituutioita, parlamentteja ja hallituksia. Siksi kongressilla on erityistä syytä mielenkiintoon sitä prosessia kohtaan, joka johtaa yleisen mielipiteen syntyyn.

Ketkä sitten informatiivirtaa ohjailtavat? - No tietysti toimittajat. Hallitusta kontrolloi parlamentti, taloutta markkinat, normit ja sanktiot poliittisen ja taloudellisen vallan väärinkäyttöä, mutta mielipiteenmuodostajia ei kontrolloi mikään.

E erityisen surullista on, ettei TV:n kuvan ja äänen tuottamisen toimittajajosuus, eli se että kuva ja ääni edustavat toimittajan kuvaa todellisuudesta eikä todellisuutta itseään, tule katsojan tietoisuuteen.

TV voi hävittää perinteisiä poliittisia, maailmankatsomuksellisia ja uskonnollisia orientaatioita. Yhteiskuntamuutoksella on toimittajiin vastustamaton vetovoima. Tämä on nähty lukemattomissa TV-lähetyksissä etenkin 70-luvulla. Kuitenkin Institut für Demoskopie:n tutkimukset osoittavat, ettei väestö sellaista, olevien olojen muutosta, halua. Nuoriso kaipaa

uskonnollisia arvoja, historiaansa ja kansallista identiteettiä. Tästä huolimatta joukkotiedotusvälineet toistavat kaiken aikaa että muutos on normaalia ja parantavaakin. Otto Roegelen käsite "neofilia" sopii etenkin televisioon. Sillä näet, kuten muillakin tiedotusvälineillä, on jatkuva pyrkimys yhteiskunnan uudistamiseen. Kestävätkö nyt valtio- ja yhteiskuntasuhteet tätä muutospainetta, ihmettelee Filbinger, joukkoprotesteilla kun voidaan poliisinkin toiminta saattaa niin epävarmaksi ettei se kykene suoriutumaan tehtävistään.

Demokraattiset järjestelmät eivät omaa mitään absoluuttista stabiilisuutta. Ilman yleisön tietoisuuden kantavaa voimaa ne pettävät. Theodor Eschenburgin luonnehtima sääntelydemokraattinen valtio saattaa menettää toimintakykynsä mahtavien julkisuuden liikkeiden painostuksessa.

Amerikkalainen "postmoderni" konservatiivi Neil Postman oli kutsuttu mukaan ilmeisin tavoittein saada tukea suurelta gurulta konservatiiviksi miellelyille hankkeille. Tämän voi epäsuorasti päätellä siitä yllätyksestä, joka syntyi amerikkalaisen pragmatistisen konservatismiin ja eurooppalaisen vahvemmin teoriaperusteisen konservatismiin kohtaamisessa. Monet asiat ovatkin näköjään aivan pääläellaan rapakon toisella puolen.

Postmanin esitys **Huvitamme itsemme hengiltä** on otsikoitu esittäjän samanimisen kirjan mukaan. Alaotsikkona on **Kriittisiä huomioita kaupallisesta TV:stä**. (Postmanista seikkaperäisemmin ks. esim. Julkunen 1986, Pietilä 1987 sekä Tigerstedt & Tuormaa 1987)

Postman esittelee itsensä konservatiiviksi, jonka näkökulmasta Reagankin on radikaali. Hän ilmoittaa pyrkivänsä uskollisuuteen aidolle konservatiiviselle filosofialle. Hänen mukaansa kapitalisti ei saa konservatismista mitään iloa, ja itse asiassa on suuri arvoitus miten kapitalistit voisivat olla konservatiiveja. Postmanin kapitalismin henki on muutoksen henki, jota tosi konservatiivi, kuten Postman, vieroksuu.

Postmanin onkin helppo osoittaa, että juuri kapitalistit ovat saaneet aikaan radikaaleja sosiaalisia muutoksia 1700-luvulta lähtien, ja etenkin USA:ssa. Alexis de Toqueville kirjoitti aikanaan amerikkalaisia instituutioita koskevien

tutkimustensa yhteydessä: "Amerikkalaiset elävät ihmemaassa. Kaikki heidän ympärillään on jatkuvassa liikkeessä ja jokainen liike näyttää olevan edistystä. Missään ei näy rajaa jonka luonto asettaa ihmisen vaivannäölle; hänen silmissään jokin, jota ei ole olemassa, on vain jotakin jota ei vielä ole tullut kokeiltua." Tämä on Postmanin mukaan koko maailman kapitalistien uskonnustus. "Merkittävimmit radikaalimme ovat aina olleet kapitalisteja jotka ovat hyödyntäneet uuden teknologian mahdollisuuksia"; toteaa Postman kotimaastaan.

Amerikkalaisten tosiradikaalien joukkoon kuuluvatkin Samuel Morse, Alexander Graham Bell, Thomas Edison, Henry Ford, William Randolph Hearst, Samuel Goldwyn, Henry Luce, Alan Dumont ja Walt Disney. Tekninen kehitys merkitsee aina muutoksia myös sosiaalisissa järjestelmissä ja kulttuuristen pääomien keskinäisissä suhteissa. (Ks. esim. Law 1987) Kapitalismi on olemukseltaan pääomien eklektistä yhdistelyä. Sen tuottama 'postmoderni kitsch' panee hierarkiat sortumaan antamatta mitään takeita pystyttämiensä uusien rakennelmien pysyvyydestä: "Eklektismi yhdistelee räävittömästi erilaisia tyyliaineiksia ymmärtämättä tyylin olevan vain jonkin arvojärjestelmän ilmaus. Kun kaikki tyylielementit heitetään samaan soppaan, henkiset hierarkiat sortuvat." (Kirschenbaum 1983) Näyttää siltä, että teoreettista ajattelua kunnioittava idealismi joutuu tällaisen eklektistisen soppaan edessä pahemmin ymmälleen kuin kursailematta mukavaan tulokseen ja kauniiseen tilinpäätökseen pyrkivä pragmatismi.

Neofilia: viestinten rakenteissa vai yleisön tarpeissa?

Kommunikaatio on kittiä, joka pitää yhteiskuntajärjestelmiä koossa. Kysymys välineitten roolista tässä prosessissa on oikeutettu, kirjoittaa Heinrich Oberreuter. Tiedotusvälineiden itsenäisyys on demokratian eetoksen mukaista, mutta edellyttää että välineet (=toimittajat) ovat vaihtosuhteessa yhteiskunnan instituutioiden ja poliittisen kulttuurin kanssa ja jopa näiden palveluksessa. Välineiden itseohjautuvuus (mikä ei ilmeisesti enää ole samaa kuin itsenäisyys? (I.K.)) on riski ja uhka järjestelmälle.

Viestimet toimivat poliittisina sosiaalilistajina; nuoret saavat suuren osan poliittisesta informaatiostaan viestimistä. Toimittajilla on eri arvot, asenteet ja elintavat kuin yleisön enemmistöllä: kommunikaatio on siis blokkautunut. Yleisemmin todetaan, että on olemassa välinetyypillisiä (medieneigene) kulttuureja. Etenkin TV-journalismi on rakenteellisesti isoitetunutta.

Uutisten sijaan TV:ssä pitäisi myös esittää enemmän elokuvia, joissa tehdään ero hyvän ja pahan välillä siten että hyvä esitetään saavutettavissa olevana, ehdottaa Christa Meves esitelmässään **Muuttaako TV moraalia?**

Voidaan myös tehdä ero hyvien ja huonojen uutisten välillä. Hyvä uutinen ei kaipaa kommenttia. Uteliasuus ja viileä etäisyys ovat journalismin tärkeät periaatteet. Journalismin aiheuttamia vaaroja yhteiskunnalle ovat 1) rutinoituminen ja 2) poliittinen osallistuminen. Günther Gillesenin mukaan jälkimmäinen on nykyään pahempi vaara.

Joukkotiedotusvälineiden uutisten ja uutuuksien etsintä on Otto Roegelen mukaan joukkotiedotuksen rakenteellista neofiliaa. Tshernobylin onnettomuuden kaltaisten tapahtumien sattua neofilia voi vaarantaa, paitsi poliittisen sosiaalistamisen, myös koko yhteiskuntajärjestyksen. Niin poliisit kuin poliitikotkin ovat pian voimattomia joukkotiedotuksen synnyttämien hysterioiden edessä.

Mutta onko joukkotiedotuksen "neofilia" sittenkään peräisin viestimistä tai toimittajilta, tekee mieli kysyä. Eikö ole mahdollista selittää "neofiliaa" suoraan kansalaisten tarpeista käsin tilanteessa, jossa hitaammin kypsyvät ideat ja ideologiat ovat menettäneet arvonsa ja uskottavuutensa merkitysten markkinoilla. Jos nimittäin on niin, että viestin de- ja rekoodaustyö, "taustojen" laadinta uutisille, viestien "kiteyttäminen" jne., välineitten toimituksissa mielletään yleisön keskuudessa ideologiaksi ja poliittisen sosiaalistamisen kielenkäytöksi, silloin on odotettavissa että tuore uutinen ilman taustoja koetaan, mitä tuorempi sitä voimakkaammin, lähempänä todellisuutta olevaksi kuin jo ideologisin taustoin varustettu useaan kertaan rekoodattu tieto.

Hyvä uutinen on siis sellainen, joka sopii heti, ilman hetkenkään viivytystä,

jo olemassaoleviin "taustoihin". Ydinvoimalaonnettomuus on näin ollen poliittisen sosiaalistamisen kannalta aina huono uutinen, kun ideologia sanoo ettei sellaista ensinkään voi tapahtua.

Ja vihoviimeiseksi lopuksi: *Die Medien - das letzte Tabu der offenen Gesellschaft* on virkistävää oheisaineistoa (kyynikolle) niin viestinnän kuin ympäristö- ja energiapolitiikan tutkimuksessa.

Ismo Kantola

Viitteet

¹Tshernobyliin viitataan mm. luonnehdittaessa TV-uutisten kelvottomuutta tiedon jatkuvuuden, maailmankuvan muodostamismahdollisuuksien ja poliittisen rationaalisuuden kannalta (s. 53); viitataan epäsuorasti sekä Tshernobyliin että Baselin onnettomuuteen kielteisesti nuorisoon vaikuttavien uutisten kritiikin yhteydessä (s. 64); "Tshernobyl-puolue" mainitaan (s. 67); "vuoden 1986 vaikeat tilanteet" mainitaan (s. 83); "Tshernobyl-kaos" mainitaan (s. 92).

²Hans Filbinger (synt. 1913) on pitkän linjan poliitikko (CDU) juristin koulutuksella, kunniatohtori, professori, Liittotasavallan edustaja kulttuurikysymysten osalta Saksa-Ranskan ystävyyssovimuksen puitteissa, Baden-Würtembergin Pan-europa-Unionin puhemies, ym. Filbinger vastaa kirjan johdannosta, missä hän toteaa, että on välttämätöntä särkeä TV:n tänään liikkumaton tabu (s. 11). "Tabu" liittyy hänellä siis ennen muuta televisioon.

Kirjallisuus

JOUTSENNIEMI, Anna. Valtion keskushallinnon Tshernobyl-tiedottaminen. Helsinki 1987.

JULKUNEN, Pertti. Televisio tappaa lapsuuden. Sanomalehtimies-Journalisten 1986.

KIRSCHENBAUM, Bernard. Haastattelu Helsingin Sanomissa 15.3.1983.

LAW, John. The structure of sociotechnical engineering - a review of the new sociology of technology. The Sociological Review, vol. 35, nr. 2, May 1987.

PELLAUD, Bruno. Switzerland, an Island of sanity? *ATS-ydintekniikka* 3/1979.

PIETILÄ, Kauko. Lintu vai kala? *Tiede & Edistys* 4/1987.

POHORYLES, Ronald. What power the media? The influence of the media in public affairs: an Austrian case study. *Media, Culture and Society*, vol. 9 (1987), 209-236.

TSHERNOBYL ja journalismi. Turun yhteiskunnallistaloudellisen yhdistyksen julkaisuja nr. 3/1987.

TIGERSTEDT, Christoffer & TUORMAA, Jussi. Wait a minute, Mr. Postman! - Some critical remarks on Neil Postman's childhood theory. *Acta Sociologica*, vol. 30. nr. 1 (1987)

TIMONEN, Ilkka, TÖRMÄ, Riitta & MÖRÄ, Tuomo. Tshernobylin voimatonnettomuus lehdissä. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja B, nr. 21, 1987.

Edessä Ahmavaara, takana...

AHMAVAARA, Yrjö. Esseitä tästä ajasta. WSOY, 1987. 352 s.

Yrjö Ahmavaaraa voisi arvioida kahdella tavalla: poliittisesti ja tieteellisesti. Suurin osa hänen uusimman kirjansa, *Esseitä tästä ajasta*, arvosteluista on ollut poliittisia. Ja poliittisesti Ahmavaara on saanut kyytiä niin oikealta kuin vasemmalta. Erityisesti toimittajat ovat olleet vihoissaan Ahmavaaran yhdelle perusväittämälle, jonka mukaan länsimaiset tiedotusvälineet ovat uusvasemmistolaisten marxilaisten toimittajien soluttamia. Toimittajat ovat vastanneet kuorossa: emme ole marxilaisia. Erehdyimme ehkä 70-luvulla, mutta ei enää. Ja samaan hengenvetoon nämä toimittajat päivittelevät miten oikeistolaiseksi Ahmavaara on muuttunut.

Jätetäänpä nyt politiikka ja katsotaan mitä tieteellistä sanottavaa Esseillä on tästä ajasta.

Tieteellisesti näyttäytyy mielestäni ensisijaisesti materialisti. Ahmavaara pitää kiinni materialismista aikana, jolloin tieteessä ja taiteessa nostavat päättään toinen toistaan merkillisemmät filosofisen idealismin variaatiot. Ahmavaara menee jopa niin pitkälle, että vertaa 70-luvun suomalaista marxismi-boomia uskontoon. Väite onkin osittain tosi. Monet 70-luvun vasemmistoradikaalit omaksuivat todella marxismi-leninismien uskonnonomaisesti ymmärtämättä Karl Marxin filosofiseen työhön sisältyvää materialismia. Tämä ehkä osin selittää miksi monille 70-lukulaisille on nyt ollut tavallaan luonnollista siirtyä idealismin kannalle. Mutta toisaalta Ahmavaaran teesi pitää paikkansa vain osittain. Monille tutkijoille ja opiskelijoille Marx avautui aivan aidosti 60- ja 70-luvulla. Tämän seurauksena maahamme muodostui pieni marxilainen sivistyneistöryhmittymä, joka on tuottanut pysyvästi arvokasta tiedettä ja taidetta (*Suomalainen kapitalismi*, *TANDEM*, luokkarakennetutkimukset, *Tiede&Edistys* -lehti, *Kulttuurivihkot* ym).

Materialismin ohella Ahmavaaran Esseissä on marxilaiselta kannalta katsottuna toinenkin myönteinen piirre. Tämä on arvoasetelmien tieteellisen rationaalisuuden puolustaminen ja Humen giljotiinin vastustaminen. Tässä suhteessa Ahmavaara on samalla kannalla kuin tunnetussa *Informaatio*-teoksessa. Eräät marxilaisinakin tunnetut tutkijat ovat viime aikoina horjuneet tässä keskeisessä filosofisessa ongelmassa.

Löydän siis Ahmavaaran parjatuista esseistä ainakin kaksi marxilaiselta kannalta myönteistä asiaa: Humen giljotiinin vastustaminen ja materialismiin perustuva uskonnon vastaisuus.

Tässä kohdassa on tosin muistettava, että politiikan ja tieteen raja on hiuksenhieno. Poliitikassa Ahmavaara on mennyt niin oikealle, ettei se voi olla näkymättä hyös hänen tieteellisissä katsoimuksissaan. Pitkän päälle on mahdollista olla samaan aikaan materialisti ja puolustaa Israelin valtiota tai imperiaalisuutta. Mieleeni nousi kysymys: jos Ahmavaara jatkaa nykyisellä kurssilla niin aikooko hän seuraavaksi tarkistaa kantaansa materialismiin? Näin voisi päätellä Ahmavaaran suhteesta ihaillemaansa Malcolm Muggeridgeen. Hän näet siunaa